Смазлий В. М.,

кандидат філологічних наук,

завідувач кафедри філології

Одеського національного морського університету

ІСТОРИЧНІ ПОШУКИ БЛИЖНЬОЇ ПЕРИФЕРІЇ КОНЦЕПТУ WORD

Анотація. У статті аналізується реалізація ядерного концепту WORD, що є складовою частиною комплексного концепту WORD/LANGUAGE/SPEECH, та порівнюються його відмінності в порівнянні з наївною картиною світу. Проведений компонентний аналіз іменника *word* виокремлює певний пучок сем, що експлікують його дефініційні ознаки. Ядерна зона поля складається із тлумачних статей *word*, сформованих із матеріалів аналізованих у виборці лексикографічних джерел. Відповідні статті отримують статус ядерних. Дефінуючи наукове поняття *word*, фахові словники виокремлюють певні складники змісту його термінологічного позначення (ми позначаємо їх як семи номінативної одиниці *word*). Досліджувані у виборці фахові словники і енциклопедії, на матеріалі яких вибудовуємо номінативне поле концепту WORD, свідчать, що периферійний шар номінативного поля концепту варіює від словника до словника. Периферійну зону номінативного поля концепту членуємо на ближню і дальню периферію. Проаналізуємо ці семи, які експлікуються дефініційними ознаками – словами і словосполученнями, що входять до тлумачення номінативної одиниці *word*. Розбіжності між науковою і наївною англомовною картиною світу вражають. Ядро вербального поля концепту WORD, яке в наївному сприйнятті є сукупністю більше десяти різних, хоча і взаємопов'язаних смислових згустків, у науковому сприйнятті виявляється «глухим» до абсолютної більшості цих смислових згустків, залишаючи їх поза межами рефлексії як феноменів, що споріднені з лінгвістичним поняттям *слово/word*. До ближньої периферії відносяться номінативні одиниці, на які є посилання в усіх ядерних статтях. Це так звані спільні посилання. Дальню периферію утворюють так звані індивідуальні посилання. Це номінативні одиниці (виділені шрифтом у якості посилання), які теж зафіксовані в ядерних статтях *word*, але які не співпадають у різних довідникових джерелах. Користувач фахових наукових довідників і словників повинен володіти певними (і не маленькими) знаннями в царині лінгвістики, щоб не загубитись у запропонованому йому розмаїтті позицій і трактувань того чи того лінгвального феномену і обрати певну лінію власного розуміння термінів, зафіксованих у спеціальних джерелах.

Ключові слова: сема, лексема, морфема, номінативний концепт, периферійна зона.

Постановка проблеми. Девід Кристал пояснює, що *морфема* є одним із кількох «емічних понять» і як таке представляє собою абстрактну одиницю, яка реалізується в мовленні дискретними одиницями, відомими як *морфи*: [as with all emic notions, morphemes are abstract units, which are realized in speech by discrete units, known as morphs]. Підкреслені в наведеному дефініції слова – це внутрішні текстові посилання, які в разі необхідності допоможуть користувачу розширити свій науковий тезаурус, звернувшись до статей *emic*, *discrete*, *morph*.

Девід Кристал у статті *morpheme* надає також історичну перспективу теоретичним пошукам, що мали місце в розвитку лінгвістики, говорячи про активізацію таких пошуків у 40–50-х роках минулого сторіччя в межах «лінгвістики після Блумфіяльда» (post-Bloomfieldian linguistics): [the application of morphemic ideas to the analysis of languages was particularly extensive in the 1940s and 1950s in post-Bloomfieldian linguistics when the approach came to be called morphemics]. При цьому прикметник *Bloomfieldian*, вжитий у статті як морфема складеного слова *post-Bloomfieldian*, графічно виділений підкресленням у внутрішнє посилання, згідно з яким користувачу пропонується окрема стаття словника Crystal, в якій надається огляд теорії Блумфілда, її хронологічні межі, засадничі публікації, нарис основних напрямків і інформація про наукових «наступників», зокрема генеративну граматику, що зародилась у полеміці із теорією Блумфілда: [a reaction against Bloomfieldian tenets was a powerful force in producing generative grammar].

Мета статті – розглянути шляхи реалізації ядерного концепту WORD.

Виклад основного матеріалу. Такий самий радіальний принцип розширення номінативного поля за рахунок статей, до яких відсилають внутрішні посилання II ступеня, спостерігається повсюдно у статтях, де є такі посилання, а нагадаємо, останніх у статті *morpheme* налічується сукупно 35 одиниць в обох джерелах (з урахуванням *спільних* посилань). «Різомний» принцип структуризації номінативного поля досліджуваного кластера словникових одиниць *word* і пов'язаних із *word* одиниць, здається, варто розглядати як *основний принцип конструювання наукової картини світу*, щонайменше певного її фрагмента. *Зовнішні* посилання у статті *morpheme* пропонують користувачеві звернутись до певних теоретичних публікацій (Routledge надає бібліографічні дані 3 джерел), роблячи огляд відбитих у цих публікаціях поглядів на статус морфеми і тонкощі словотвірних процесів. Бачимо, як за принципом «ланцюгової реакції» поширюється інформативне поле наукової картини світу в аналізованому нами фрагменті. *Ближню периферію* номінативного поля **WORD** формує серед інших і стаття *pause*, до якої від статті *word* скеровують користувача обидва словники, що мають *внутрішні* посилання. Розглядаючи цей компонент ближньої периферії поля, констатуємо велику розбіжність між обсягами відповідних статей і модусом їх побудови. Словник Routledge пропонує найкоротшу статтю у виборці, вона містить лише 26 слів. Від неї тягнеться 3 «ниточки» внутрішніх посилань, які поєднують її із трьома іншими статтями цього джерела: *suprasegmental features*; *intonation*; *interruption*. Текст статті пропонує дефініцію терміна *pause*, зауважуючи, що *пауза* – це «коротке переривання артикуляційного процесу між суміжними лінгвістичними одиницями, такими як звуки, склади, морфеми, слова, фрази і речення» [brief

interruption of articulatory process between consecutive linguistic units such as sounds, syllables, morphemes, words, phrases, and sentences]. Звернемо увагу на відсутність у словнику Routledge стрункості у трактуванні взаємопов'язаних лінгвальних феноменів. Зокрема, говорячи про те, яким чином маркується лінгвістична одиниця *слово*, це саме джерело стверджувало, що «слова є найменшими звуковими сегментами, які відокремлюються граничними маркерами у вигляді пауз і кліків» (підкреслення наше – *B.C.*) [words are the smallest segments of sound that can be theoretically isolated by boundary markers like pauses and clicks]. Натомість пояснюючи значення терміна *пауза* в окремій статті, джерело зазначає можливість використання пауз між звуками, складами, морфемами... Таке широке пояснення нівелює ідею паузи як маркера *слова* як «найменшого звукового сегмента», адже *звук, склад, морфема* є сегментами меншого формату, ніж *слово*. Проте пауза, як стверджує стаття, може розмежовувати їх так само. Словник Crystal вміщує статтю *pause* середнього обсягу (143 слова). Текст статті містить 10 *індивідуальних* внутрішніх посилань: *linguistics, phonetics, psycholinguistics, distribution, function, grammatical, grammar* (дві різні статті), *speech production, word units, language*. Проте в «Словнику Лінгвістики і фонетики» (D. Crystal. *A Dictionary of Linguistics and Phonetics*) не знаходимо визначення самого терміна *pause*. Д. Кристал веде мову про *паузальний феномен* (pausal phenomenon), який розглядається в лінгвістиці, фонетиці, психолінгвістиці. Автор виділяє різновиди пауз (німі паузи, заповнені паузи, паузи вагання, паузи структурні – *silent pauses, filled pauses, hesitation pauses, juncture pauses*), він інформує також про поняття *потенційна пауза*, яке використовують як засіб встановлення словесних одиниць у мові, оскільки паузи вірогідніше маркують границі слова, ніж зустрічаються всередині слова: [the notion of **potential pause** is sometimes used as a technique for establishing the word units in a language – pauses being more likely at word boundaries than within words] (графічне виділення словника Crystal). Інакше кажучи, стаття пропонує огляд паузального феномену в різних лінгвістичних теоріях і скеровує користувача до 10 інших посилочних статей (це статті II ступеню посилання, які утворюють маргінальну зону досліджуваного поля) для подальшого поглиблення його знань у царині лінгвістики. Проте власного чіткого визначення терміна *pause* словник не пропонує. Висновуємо, що стаття у фахових наукових довідникових джерелах нерідко структурується як науковий допис автора статті стосовно певного феномену, що вимальовується на різнобарвному теоретичному тлі. Водночас, попри очікування, така стаття не завжди чітко інформує користувача, особливо користувача-початківця (наприклад, студента-філолога), про сутність *терміна*, винесеного в заголовок статті. *Дефініція* терміна не є *облігаторним* ініціальним компонентом таких дописів. Це пресупозиційно передбачає наявність певної теоретичної обізнаності і *фахової підготовленості* користувача у царині лінгвістики.

Останнім *спільним* посиланням від *материнських* статей *word* до *посилочних* статей, які формують *ближню периферію* поля **WORD**, виявляється вокабула *word-formation*. Цей термін у джерелі Crystal описується в окремій статті середньої довжини (116 слів), яка має свої 4 *внутрішні* посилання: 3 індивідуальні *word, inflection, generative*, а також одне *спільне* із статтею *word-formation* в Routledge, це шрифтово виокремлене слово *morphological*. Побіжно зауважимо на «кільцеві» посилання: по-перше, на ядерну одиницю *word*, від *материнської* статті якої і тягнеться «ниточка» до даної *посилочної* статті *word-formation* [the term refers to the whole process of morphological variation in the constitution of words]. Тут доцільно говорити про доцентровий вектор

такого посилання. По-друге, інше внутрішнє посилання – *inflection* – відсилає до вокабули, що вже входить до ближньої периферії поля [inflection (word variations signaling grammatical relationships)]. Інакше кажучи, «ниточки» внутрішніх посилань не обов'язково мають радіальний відцентровий вектор спрямування, що веде до розширення меж поля. Іноді такі посилання повертають користувача до відправного центрального терміна (в нашому дослідженні це *word*), іноді спрямовують його до того самого шару поля (тут це ближня периферія), тобто слугують ущільненню поля. Стаття в Crystal, попри свій відносно невеликий обсяг, акцентує увагу на кількох науково-теоретичних підходах до феномену *word-building*, порівнює його трактування в «загальному смислі» і «в чіткішому смислі» [in most general sense...; in a more strict sense], указує на те, що існують також і інші підходи [further subclassifications are available in the literature on this subject]. Через внутрішнє посилання користувачу пропонують подальше ознайомлення із проблемою, як її бачить генеративна граматики [in generative grammar word-formation rules (WFR) specify how to form one class of words out of another]. Отже, бачимо, що, звертаючись до фахового довідника, користувач отримує певний пакет пошукуваної інформації, а крім того, певну «дорожню карту», згідно з якою він може продовжувати свій шлях у пізнанні проблеми, що його зацікавила, якщо звернеться до запропонованих *внутрішніми* посиланнями інших статей цього джерела або, згідно із *зовнішніми* посиланнями, – до інших джерел. Стаття *word-formation* у словнику Routledge особливо яскраво ілюструє вищевказану думку. Ця *посилочна* стаття досить велика, обсяг складає 343 слова, стаття своєю чергою містить 25 власних *внутрішніх* посилань, одне із яких є *спільним* – *morphology*, решта є *індивідуальними* посиланнями, і всі вони мають радіальний відцентровий вектор спрямування, тобто не дублюють вже дефіновані у ядрі чи ближній периферії вокабули, формуючи маргінальну зону поля **WORD**. У маргінальну зону поля включені також 25 *зовнішніх* посилань від статті *word-formation* у вигляді References, що перелічують 25 наукових публікацій за відповідною тематикою із наведенням їхніх бібліографічних даних. На початку статті словник надає загальноприйнятну дефініцію терміна *word-formation* [investigation and description of processes and rule-governed formation of new complex words on the basis of already existing linguistic resources]. Варту відзначити т.зв. *reader friendly* – модус викладу матеріалу у статті Routledge: маємо на увазі, зокрема, чіткі дефінітивні пояснення дотичних термінів, згадуваних у статті, таких як *derivation, prefixation, composition, conversion*, наприклад [derivation (the creation of new words through suffixes of a specific word class), composition (compounds of several free morphemes)] і т.д. Підкреслення відповідних слів у статті сигналізує їхній статус *внутрішнього* посилання, а отже, наявність окремої статті з такою вокабулою в цьому словнику. Попри це, стаття *word-formation* пропонує стисле визначення відповідного терміна, а якщо цього виявиться замало, користувач звернеться за посиланням до окремої статті, де знайде значно ширше висвітлення феномену. Наприклад, окрема стаття *derivation* займає півсторінки тексту і містить 6 зовнішніх посилань у вигляді References, стаття *composition* займає цілу сторінку тексту і супроводжується зовнішніми посиланнями (References) в кількості 9 джерел. Таким чином, користувач словника Routledge отримує комунікативний «режим найбільшого сприяння» і має змогу обирати стисліший чи розлогіший варіант знайомства з потенційно мало відомим терміном. На тлі розлогого переліку *зовнішніх* посилань (25 пунктів у списку References) стаття висвітлює дефінований термін *word-formation* як такий, що називає феномен, що вивчається граматику, зокрема

морфологією і синтаксисом, семантикою, лексикологією, прагматикою, *word-formation*, згідно зі словником Routledge є об'єктом співставних досліджень у *лексикалістських* та *трансформаційних* теоріях [in the lexicalist VS transformationalist hypothesis], а також у більш сучасному *словесному синтаксисі* [also in more recent studies on word syntax]. Скориставшись внутрішніми посиланнями на словникові статті стосовно згаданих теорій, користувач має змогу отримати дуже детальну інформацію про те, як трактують словотвір у межах найсучасніших наукових течій. Зокрема, *посилочна* стаття II ступеня *Lexicalist VS transformationalist hypothesis* упродовж цілої сторінки знайомить із поглядами на феномен словотвору таких видатних науковців, як Хомський, Джекендоф, Лиз, Ароноф (Chomsky, Jackendoff, Lees, Aronoff), на завершення пропонується зовнішнє посилання у вигляді References із переліком вихідних даних 10 наукових публікацій за відповідною проблемою. Інша *посилочна* стаття *word syntax*, до якої пропонує звернутись *материнська* стаття *word-formation*, є значно стислішою (усього два рядки), але, по суті, є переліком найсучасніших теорій синтаксису в підходах до структури слова, і своїми внутрішніми посиланнями скеровує до їхнього детального вивчення (*inheritance, theta criterion, word structure, X-bar theory*). Завершується *посилочна* стаття II ступеня власним переліком References із 5 джерел. Як бачимо, користувачу фахового довідника пропонується безмежне сплетіння наукових описів досліджуваних феноменів, які переплетені між собою безкінечною мережею внутрішніх і зовнішніх посилань, що в нашому матеріалі формують периферійне і маргінальне повільно аналізованого поля.

Висновки. Підсумовуючи аналітичний опис зони *ближньої периферії* номінативного поля концепту **WORD**, зазначимо ще раз, що ця зона включає 5 вокабул: *inflection, lexeme, morpheme, pause, word-formation* і, відповідно, 10 статей, які увійшли сюди як *посилочні* (I ступеню) завдяки *спільним* (ідентичним) посиланням із двох *материнських* ядерних статей *word*. У цих *посилочних* статтях містяться описи і іноді (але не обов'язково) дефініції відповідних п'яти вокабул *ближньої периферії*. Нагадаємо, що дані вокабули увійшли в *ближню периферію*, бо на них були *спільні* посилання *різних* довідникових джерел, що є свідченням теоретичної вагомості відповідних понять у розумінні лінгвального феномену *word*. Шар *ближньої периферії* номінативного поля концепту **WORD**, сформований статтями вище перелічених 5 номінативних одиниць, є вельми щільним, іноді переплетеним «ниточками» перехресних посилань одна на одну або доцентровими посиланнями на ядерну одиницю *word*. До нього примикає інший шар, що сформований із *індивідуальних* *посилочних* статей від двох *материнських* статей *word*, із словників Routledge і Crystal.

Література:

1. Карпенко Ю.О. Вступ до мовознавства. Київ : Академія, 2009. 334 с.
2. Кочерган М.П. Вступ до мовознавства. Київ : Академія, 2000. 368 с.
3. Кубрякова Е.С. Особенности речевой деятельности и проблемы внутреннего лексикона. *Человеческий фактор в языке. Язык и картина мира*. Москва : Наука, 1991. С. 141–172.
4. Кубрякова Е.С. Язык и знание: На пути получения знаний о языке: Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира Рос. Академия наук. Ин-т языкознания. Москва : Языки славянской культуры, 2004. 560 с.
5. Попова З.Д., Стернин И.А. Когнитивная лингвистика. Москва : АСТ: Восток-Запад, 2007. 314 с.

6. Теркулов В.И. Части речи и тождество номинатива. *Человек. Язык. Культура: сборник научных статей, посвященных 60-летию проф. В.И. Карасика: в 2-х частях*. Изд-е 2-е испр. Часть 1. Киев : Издат. дом Д. Бурого, 2013. С. 25–31.
7. Швачко С.А. Диахроническая память слов. *Человек. Язык. Культура: сборник научных статей, посвященных 60-летию юбилею проф. В.И. Карасика: в 2-х частях*. Изд-е 2-е испр. Часть 1. Киев : Издат. дом Д. Бурого, 2013. С. 166–173.
8. Biber D. et al. Longman Grammar of Spoken and Written English. Foreword by K. Quirk. Lnd. : Pearson Education Ltd, 1999. 1204 p.
9. Chafe W. Discourse, Consciousness, and Time. Chicago, Lnd : University of Chicago Press, 1994. 327 p.
10. Langacker R.W. Concept, image and symbol: The cognitive basis of grammar. Berlin. 1991. 300 p.

Матеріал дослідження:

11. Online Cambridge dictionary. URL: <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/>.
12. Online Webster dictionary. URL: <https://www.merriam-webster.com/>.
13. Online Macmillan dictionary. URL: <http://www.macmillandictionary.com/>.
14. Online Oxford dictionary. URL: <https://en.oxforddictionaries.com/>.
15. The American Heritage Dictionary of the English Language, Fifth Edition copyright 2017 by Houghton Mifflin Harcourt Publishing Company. URL: <https://ahdictionary.com/word/search.html>.

Smaglii V. The historical search of the close peripheral zone of the WORD concept

Summary. The article analyzes the implementation of the WORD nuclear concept, which is the part of the integrated concept of WORD / LANGUAGE / SPEECH, and compares its differences with the naive world picture. The component analysis of the noun word distinguishes a certain bundle of semes explaining its definitive features. The nuclear area of the field consists of interpretative word articles formed from materials analyzed in a sample of lexicographic sources. Relevant articles receive nuclear status. Defining the scientific term word, vocabularies distinguish certain components of the meaning of its terminological designation (we refer to them as seme nominative units of word). Analyzing these seme explicable attributes – words and phrases makes up the nominative word unit. The differences between the scientific and naive English-speaking picture of the world are striking. The core of the verbal field of the WORD concept, which in naive perception is a collection of more than ten different, though interconnected, semantic clots, in scientific perception is “deaf” to the vast majority of these semantic clots, leaving them beyond reflection as phenomena, linguistic concept of word. The researched vocabularies and encyclopedias studied in the sample, on the basis of which we construct the nominative field of the WORD concept, show that the peripheral layer of the nominative field of the concept varies from dictionary to dictionary. The peripheral zone of the nominal field of the concept is divided into the near and far periphery. The near periphery includes nominative units referenced in all nuclear articles. These are so-called shared links. The distant periphery is formed by so-called individual links. These are nominative units (in front as a reference) that are also fixed in the word nuclear articles but do not match the various reference sources. The user of professional scientific directories and dictionaries must possess some (and not small) knowledge in the field of linguistics, so as not to get lost in the variety of positions and interpretations of this or that lingual phenomenon offered to him and to choose a certain line of his own understanding of terms fixed in special sources.

Key words: seme, lexeme, morpheme, nominative concept, peripheral zone.